

2. Солдатенко М. Методологічні аспекти організації самостійної пізнавальної діяльності студентів // Неперервна професійна освіта. Теорія і практика: Науково-методичний журнал. — 2002. — Вип. 2 (6). — С. 24–30.
3. Войтюк Д. Г., Барабаш М. П., Михайлович Я. М., Іщенко Т. Д., Оглядничук Р. В. Комплексное проектирование по общетехническим дисциплинам // Праці IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та шляхи розвитку вищої технічної освіти». — К., 2002.
4. Методичні рекомендації щодо впровадження в аграрних ВНЗ України III–IV рівнів акредитації окремих нормативних і навчально-методичних матеріалів з кредитно-модульної системи організації навчального процесу / С. М. Кравченко, Т. Д. Іщенко, П. А. Демешкант та ін. — К.: Аграрна освіта, 2005. — 56 с.
5. Корушкин Е. Н. Экспериментально-теоретическое исследование системы практической подготовки студентов по механизации сельскохозяйственного производства: Автореф. дис. ... д-ра техн. наук. — Саратов, 1964. — 45 с.
6. Нагірний Ю. П. Фахова підготовка інженерів: діяльнісний підхід. — Львів: ІНВП «Електрон», 1999. — 180 с.
7. Беспалько В. П., Татур Ю. Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов. — М.: Высшая школа, 1989. — 141 с.
8. Кьверьялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. — Таллин: Валгус, 1980. — 334 с.
9. Кэмпбелл Д. Т. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях // Социально-психологический центр. — М., 1996.
10. Манько В. М., Іщенко В. В. Ступенева підготовка інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва. — К.: Наук.-метод. центр аграрної освіти, 2005. — 506 с.
11. Модель спеціаліста. Спеціальність 31. 13 «механізація сільського господарства». Кваліфікація — «інженер-механік» / Ю. П. Нагірний, Т. П. Резніченко, Д. Г. Войтюк та ін. — К.: УДАУ, 1994. — 30 с.
12. Технические средства обучения и методика их использования / Под общ. ред. К. А. Квасневского. — М.: Колос, 1984. — 223 с.
13. Бендера І. М., Дуганець В. І. Підготовка інженерно-педагогічних кадрів в галузі механізації сільського господарства. Проблеми інженерно-педагогічної діяльності / Збірник наукових праць. Харків, 2003. — Вип. 5. — С. 76–90.
14. Дуганець В. І., Бендера І. М. Шляхи удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів професійної освіти / Збірник наукових праць НАУ. — 2003. — Т. XV. — С. 433–444.
15. Бендера І. М. Активізація самостійної роботи студентів агроінженерних спеціальностей при здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» // Нові технології навчання: наук.-метод. Збірник. — К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. — С. 112–119.

Андрій КУЧЕРЕНКО, Оксана МИРОПОЛЬСЬКА

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Поняття компетентності включає когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові, а також результати навчання у вигляді знань та вмінь, системи ціннісних орієнтацій, звичок та політичної культури керівника органів охорони Державного кордону України. Визначено функції політичної культури у політичному житті суспільства. Виокремлено основні компоненти політичної освіти фахівців.

У результаті стрімких і радикальних змін у політичному й економічному житті нашої країни виник дефіцит професійних кадрів. На керівні посади в державних і підприємницьких структурах стали приходити недавні випускники ВНЗ. Молоді спеціалісти часто стають керівниками, не маючи достатньої теоретичної підготовки в сфері керування і практичних навичок у керівництві колективами.

Результати проведених соціологічних досліджень свідчать про незадоволеність станом взаємин усіх категорій співробітників, а в деяких випадках — і про нездатність керівників ефективно виконувати свої обов'язки, що кардинально впливає на соціально-психологічний

клімат колективів і взаємовідносини у спільній діяльності. Однією з причин цього є низька професійна компетентність керівників. Як показав проведений аналіз, їх мають відрізняти такі якості, як висока освіченість, активна життєва позиція, високий інтелект, професійна компетентність, а також здатність уміло забезпечувати функціонування очолюваного службового колективу на високому професійному рівні.

Забезпечення ефективної ролі людського фактора в процесі службової діяльності може бути реалізовано лише через взаємопов'язані напрями управлінської діяльності щодо вивчення, добору та розстановки кадрів, особливо керівників усіх рівнів органів охорони Державного кордону України, їхнього навчання й виховання, подання практичної допомоги у процесі розвитку професійної компетентності, супроводження та контролю їх службової діяльності.

Актуальність цих питань, їх недостатня теоретична й методична опрацьованість, нагальна практична потреба в підвищенні ефективності службової діяльності працівників органів охорони Державного кордону України за рахунок формування в них професійної компетентності зумовили **мету статті** — визначення складових формування професійної компетентності фахівців органів охорони Державного кордону України.

Дослідження професійної компетентності фахівців вимагає визначення сутності поняття «компетентність», виявлення його зв'язку з іншими категоріями та поняттями й теоретико-методологічного обґрунтування підходів у його дослідженні.

О. Г. Нікіфоров розглянув поняття компетентності та її значення в керуванні виробництвом [1]. На його думку, вона може бути розглянута в широкому розумінні як ступінь суспільної зрілості й освіченості всіх людей. У цьому розумінні автор виділяє у компетентності три взаємопов'язані сторони:

- загальні методологічні принципи керівництва й керування;
- форма керування суб'єктивним фактором свідомості, організованості, знання справи, політичної й суспільної активності;
- елемент соціальної ролі керівника.

У вузькому розумінні компетентність, за О. Г. Нікіфоровим, — це властивість, необхідна кожному керівнику на тій або іншій ділянці діяльності й зв'язана з галузевою специфікою управлінської діяльності.

Більш докладно в контексті її значення для діяльності керівних кадрів компетентність розглянута Ю. Ф. Майсурадзе [2]. Він показав, що значення цього терміна все частіше «переноситься на оцінку управлінської діяльності загалом, різних сторін керування і його окремих елементів (компетентне керування, компетентне рішення, компетентна інформація)».

Аналіз поняття «компетентність» у рамках філософії і теорії пізнання показує можливість, а іноді й необхідність розглядати її у сукупності з категоріями «пізнання», «мислення», «особистість» і «службова діяльність». Розгляд її з кожною із вказаних категорій окремо дає один специфічний зріз, а в єдності з усіма чотирма дозволяє охопити всю повноту взаємозв'язків і відносин цієї категорії та осмислити її методологічну значимість.

Компетентність, як динамічне поняття, розкриває етапність оволодіння суб'єктом пізнання тими чи іншими знаннями, уміннями й навичками. У межах теорії пізнання вона фіксує ступінь пізнання на певній стадії розвитку, у певний момент, відображає особливість цієї стадії, а тому є одночасно й ступенем пізнання, і ступенем розвитку особистості.

Нерозривно пов'язане поняття «компетентність» з поняттям «діяльність». Діяльність визначають як специфічну форму людської активності, змістом якої є доцільна зміна і перетворення світу людиною. У діяльності проявляється сутність особистості. Суб'єкт у своїх діяннях, в актах власної творчої самодіяльності не тільки виявляється; він у них визначається і формується. Тому тим, що він робить, можна визначити те, чим він є; напрямком його діяльності можна визначити й сформувати його самого.

З погляду діяльнісного підходу компетентність можна визначити як об'єктивну якість особистості, що є сутнісним змістом процесу діяльності.

Компетентність розглядається не як якась невизначена необхідна для керівника властивість, а як конкретно вимірюване вираження особистості. Компетентність керівника безпосередньо зв'язана з діяльністю, тобто з результативністю вирішення проблемних завдань.

При цьому вводяться психологічні аспекти компетентності й вказується на її зв'язок з особистістю — як загалом, так і з її підсистемами.

Отже, на нашу думку, професіоналізм як інтегральна якість фахівця, зумовлена творчою самодіяльністю і високим рівнем професійної самоактуалізації, характеризує ефективне виконання професійних завдань. Поняття «компетентність» включає когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові, а також результати навчання у вигляді знань та вмінь, системи ціннісних орієнтацій, звичок та політичної культури керівника органів охорони Державного кордону України.

Термін «політична культура», на нашу думку, є менш дослідженою компетенцією у службовій діяльності фахівців органів охорони Державного кордону України. Неоднозначність її розуміння можна частково пояснити процесами, що відбуваються в суспільстві, переоцінкою колишніх уявлень про суспільно-політичні явища.

Хоча політична культура наповнюється нині новим змістом, характеризується специфічними рисами, вона не може розглядатися зовні загального поняття «культура». Політика як сфера діяльності людей також є однією з форм культури; крізь призму останньої оцінюються багато аспектів політичної життєдіяльності.

Політична культура відображає:

- якісний стан політичного життя, рівень її демократизму, ефективність функціонування політичної системи;
- спосіб діяльності людей у сфері соціально-політичних відносин;
- певний рівень соціально-політичної активності, ступінь компетентності громадян, які беруть участь в політичній діяльності.

Даючи загальну характеристику політичної культури, можна сказати, що вона — певний тип поведінки людей у сфері політики, механізми і способи відношення, що склалися, до влади та її реалізація. За своєю суттю політична культура різна в різних соціальних системах.

Політичній культурі властиві певні функції в політичному житті. До найважливіших з них можна віднести наступні:

- функція ідентифікації, що розкриває постійну потребу людини в розумінні своєї групової приналежності і визначення прийнятних для себе способів участі у вираженні і відстоюванні інтересів певної спільності;
- функція орієнтації, що характеризує прагнення людини до смислового відображення політичних явищ, розуміння власних можливостей при реалізації прав і свобод в конкретній політичній системі;
- функція адаптації, що виражає потребу людини в пристосуванні до політичного середовища, які змінюється, умов здійснення її прав і владних повноважень;
- функція соціалізації, що характеризує отримання людиною певних навичок і властивостей, які дозволяють їй реалізовувати в тій або іншій системі влади свої цивільні права, політичні функції та інтереси;
- функція інтеграції, що забезпечує різним групам можливість співіснування в рамках певної політичної системи, збереження цілісності держави і її взаємостосунків з суспільством загалом;
- функція комунікації, що забезпечує взаємодію всіх суб'єктів та інститутів влади на базі використання загальноприйнятих термінів, символів, стереотипів й інших засобів інформації і мови спілкування.

В різних історичних умовах, найчастіше за нестабільних політичних процесів, деякі функції політичної культури можуть затухати і навіть припиняти свою дію. Зокрема, може знижуватися комунікативна здатність політичних норм і традицій державного життя, внаслідок чого неминуче загострюватиметься полеміка між різними суспільними групами і особливо тими з них, які дотримуються протилежних позицій щодо урядового курсу. З другого боку, в перехідних процесах нерідко зростає здібність політичної культури до дезинтеграції систем правління, заснованих на незвичних для населення меті і цінностях.

Освіта є своєрідним механізмом прискорення процесу соціалізації. Цінності, установки і позиції, а, отже, і політична культура майбутнього фахівця, сформовані в навчально-виховному процесі, мають значення для визначення шляху, яким розвиватиметься освіта далі. Зміна змісту

навчально-виховного процесу, підвищення його впливу на ефективність формування політичної культури майбутнього фахівця становлять один з головних аспектів вдосконалення всього педагогічного процесу. Розвинутий духовний світ фахівця є основою його продуктивної цінності, найважливішим чинником оптимізації професійної діяльності.

Аналіз педагогічної літератури і досвіду підготовки фахівців органів охорони Державного кордону України показує, що в реальній практиці навчання існують суперечності між:

- потребами суспільства у високій політичній культурі фахівців органів охорони Державного кордону України і низьким рівнем її розвитку;
- необхідністю реалізації мети і завдань у сфері політичної підготовки і недостатнім рівнем розробленості педагогічних засобів, які формують політичну культуру майбутнього фахівця.

Отже, система освіти має бути орієнтована на підготовку вільно мислячої і відповідальної особистості, людини творчої, активної.

Ми вважаємо, що політична освіта фахівців органів охорони Державного кордону України повинна забезпечувати:

- політичне самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації;
- формування у фахівця картини світу політики, адекватної сучасному рівню знань та освітньої програми;
- формування людини і громадянина, інтегрованого в сучасні політичні відносини.

Таким чином, політична освіта — це один з оптимальних й інтенсивних способів входження фахівців органів охорони Державного кордону України в світ політичної культури, освоєння політичних знань і культурних цінностей.

Ми виокремлюємо в політичній освіті фахівців основні компоненти.

1. Політичні знання про: зміст і основні елементи політичної системи суспільства, характер їх функціонування і взаємодії; обов'язки людини і громадянина; сутність і структуру національної безпеки і політики держави; основні принципи функціонування силових структур, як найважливіших соціальних інститутів держави. В результаті появи уявлення про політичну систему у майбутніх фахівців формується орієнтація, установка на певні зразки службової діяльності.

2. Досвід здійснення способів навчально-пізнавальної діяльності, що включає разом із знаннями інтелектуальні вміння і навички. Насамперед — це вміння визначати зв'язок політичних знань із специфікою та основними сферами діяльності майбутнього фахівця.

3. Досвід творчої діяльності, у нашому випадку — досвід суспільно-політичної діяльності, а також політичної поведінки. Цей досвід включає вміння і навички аналізу політичних процесів й ухвалення рішень у рамках конституційно-правового простору, а також використання отриманих знань у службовій діяльності.

4. Досвід ціннісного відношення до світу політики, політичних знань, політичної діяльності. Ціннісні орієнтації є елементом внутрішньої структури особистості і закріплені її життєвим досвідом, сприяють обмеженню всього значущого і суттєвого для людини від всього іншого.

Майбутній фахівець в процесі освіти отримує необхідні політичні знання, які перетворюються на стійкі переконання, а потім стають керівництвом до дії тільки за наявності певних педагогічних умов. Політичну освіту необхідно розглядати як важливий етап оволодіння політичною культурою, залучення індивіда до суспільно-політичної діяльності, формування політичної складової його світогляду.

Отже, професійна компетентність є складним утворенням, що характеризується своєрідністю структури, змістовного й практично діючого фондів, якісних характеристик. Цілеспрямовано формувати її в керівників середньої ланки можна в ході управлінської підготовки безпосередньо за місцем служби. Причому в цьому процесі доцільно враховувати особливості психологічних станів фахівців, їх службові обов'язки й умови діяльності, щоби можна було розвивати в них професійні знання, вміння й навички, адекватні цим умовам, у рамках додаткового навчального процесу. Все вищеперераховане повною мірою стосується керівників органів охорони Державного кордону України, які мають бути кращими із кращих, справжньою елітою в системі правоохоронних органів держави.

Дослідження необхідно продовжити за такими напрямками: формування політичної орієнтації керівників органів охорони Державного кордону України в умовах службової діяльності, вдосконалення методики проведення прикордонно-представницької роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никифоров А. Г. Компетентность и ее значения в руководстве производством // Весник МГУ. — 1980. — Т. 13. — С. 3–9.
2. Майсурадзе Ю. Ф. Роль образования в повышении компетентности руководящих кадров промышленности // Научное руководство обществом. — М.: Мысль, 1976. — Вып. 10. — С. 277–311.

Олександр ДІДЕНКО

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВІЙСЬКОВОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття присвячена аналізу умов формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача військового вищого навчального закладу (ВВНЗ). Розглянуто фактори, що впливають на ефективність цього процесу, та окреслено його основні рушійні сили.

Проблема формування індивідуального стилю педагогічної діяльності в процесі становлення викладача ВВНЗ має важливе значення. Її актуальність зумовлена тим, що без доцільного стилю педагогічної діяльності неможлива суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка є основою діяльності викладача у процесі навчання й виховання курсантів ВВНЗ. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності викладача суттєво впливає на якість підготовки майбутніх офіцерів.

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблему індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача дослідники вивчають за кількома напрямками, зокрема, вони аналізують питання педагогічної майстерності, професійної культури, професійної компетентності, педагогічної техніки, особливостей педагогічної взаємодії, особливості становлення викладача-початківця ВВНЗ. У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях розглядаються різні аспекти індивідуального стилю, насамперед його формування і корекція, виокремлення рівнів розвитку (Є. А. Климов, А. К. Маркова, В. С. Мерлін); різні типи стилів і характеристики когнітивних стилів (Є. А. Голубева, Є. П. Ільїн); стилі спілкування та управління (Н. В. Бордовська, В. А. Кан-Калик, А. А. Реан, І. А. Павлов); співвідношення «внутрішнього» та «зовнішнього» у стилі (К. А. Абульханова-Славська, А. К. Маркова, А. Я. Ніконова, О. П. Саннікова). Проте необхідно зазначити, що проблему формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача ВВНЗ як складника характеристики діяльності викладача, що зумовлений педагогічно важливими якостями його особистості і вимогами до освітнього процесу ВВНЗ, на сьогодні досліджено недостатньо.

Метою статті є висвітлення основних умов формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу.

Сьогодні психологи та педагоги розглядають індивідуальний стиль в різних видах діяльності, зокрема трудовій та професійній (С. А. Гільманов, Є. А. Климов, І. Ф. Ісаєв), навчальній (О. А. Конопкін, Н. Ю. Посталюк), а також педагогічній (В. І. Загвязінський, В. А. Кан-Калик, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, А. Я. Ніконова, В. А. Сластьонін). Значна кількість наукових психолого-педагогічних робіт присвячено питанням формування стилю спілкування військових (М. С. Коваль, С. В. Капітанець), педагогів (В. М. Галузяк, В. В. Гаркуша, А. А. Кортаєв, Т. С. Тамбовцева), менеджерів та керівників різних ланок і підрозділів (В. П. Коссов, Т. Р. Шепеленко).

Аналіз наукових підходів до визначення стилю дозволяє визначити його як сукупність індивідуальних особливостей поведінки особистості, що впливають на спосіб досягнення мети діяльності та зумовлюють своєрідність її виконання, виявляють індивідуальні й типові особливості особистості у взаємодії з іншими суб'єктами діяльності [1; 2, 122; 3, 143].

Практика свідчить, що формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача-початківця ВВНЗ може бути як стихійним, так і цілеспрямованим процесом. У першому випадку можливість корекції сформованого стилю діяльності є малоімовірною через переважання в процесі зовнішніх, незалежних від суб'єкта формування, факторів. Це викликає протиріччя між метою процесу становлення педагога та його мотивацією до професійної